



THE JOURNAL OF
OTTOMAN STUDIES

KÜLLİYAT

OSMANLI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ISSN: 2587-117x

KONYALI SEYYİD MEHMED EFENDİ’NİN DİNÎ MANZUMELERİ

İdris SÖYLEMEZ¹

ÖZ

Osmanlı Dönemi Türk Edebiyatı, gelişim sahası olarak büyük ve geniş bir coğrafyaya hitap ettiği gibi zengin bir muhayyile dünyasına ve muhtevaya da sahiptir. Bu edebiyat sahası içerisinde dinî muhtevaya havi binlerce eser yer almaktadır. 18. yüzyılda yaşamış olan Konyalı Seyyid Mehmed Efendi dinî muhtevaya sahip eserleriyle tanınan şairlerden biridir. Çalışmamızda Seyyid/Seyyidi mahlaslarını kullanan Konyalı Seyyid Mehmed Efendi’nin hayatı, eserleri ve edebî anlayışı hakkında bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra tespit edilebilmiş tek nüshası Diyanet İşleri Başkanlığı Yazma Eserler Kütüphanesi’nde bulunan bir yazma mecmuanın içerisinde yer alan “Hazâ Nazm-ı Peyğamberân-ı Aleyhi’s-selâm”, “Nazm-ı Çahâr Yâr”, “Beyt-i Nazm-ı İmâm-ı Azam Hazretleri”, “Nazm-ı Ravzâ-i Mutahhara”, “Nazm-ı Mekke-i Mükerrerme Şerrefehâllâhu” başlıklı manzumeleri incelemeye tabi tutulmuştur. Söz konusu manzumeler, İslam medeniyeti sahasında meydana getirilen kısas-ı enbiya veya enbiya-name, menakıpname ile hac farızasını ve kutsal mekânları konu edinen menasikname ve hacname konulu manzumelerdir. Manzumeler, klasik edebiyatın esasları çerçevesinde mesnevî nazım şekli ve aruz vezni ile kaleme alınmışlardır. Konyalı Seyyid Mehmed Efendi, şiirlerinde öğreticiliği önemseydiğinden sade ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Konyalı Seyyid Mehmed Efendi tarafından kaleme alınmış manzumeler çeviri yazı ile bugünkü alfabemize aktararak ilim dünyasının dikkatine sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Seyyidi, Peygamberler, İmam Ebu Hanife, Mekke, Çahâr Yar

Religious Poems of Master Seyyid Mehmed from Konya

ABSTRACT

While in terms of growth area it appeals to a large geography, Turkish Literature in the term of Ottoman Empire also has a world and content which are rich in terms of imagination. There are many works which include religious content in this literature area. Master Seyyid Mehmed who lived in 18. century is one of the poets who are famous for their works that have religious content. In this study, there is information about Master Seyyid Mehmed’s life, works and literary understanding who used the pseudonyms of Seyyid/Seyyidi. One of his poems which is present in one of the written journal the only copies of which was identified afterwards and which is in the a library of written works that belongs to the Religious Affairs Administration, entitled as “Hazâ Nazm-ı Peyğamberân-ı Aleyhi’s-selâm”, “Nazm-ı Çahâr Yâr”, “Beyt-i Nazm-ı İmâm-ı Azam Hazretleri”, “Nazm-ı Ravzâ-i Mutahhara”, “Nazm-ı Mekke-i Mükerrerme Şerrefehâllâhu” is subjected to be studied. Poems in question are the poems that are on the subjects of comparison of prophets, narrations of religious men, narration of protectors which were produced in the field of civilization of Islam and writing on worship of hajj and writings on hajj headway which embraces hajj and sacred places as subject. Poems were written in the form of verse of mesnevi and with the aruz prosody in the frame of the basis of classic literature. Master Seyyid Mehmed from Konya used a simple and understandable language as he gave importance to the didactic quality. Being translated into today’s alphabet, poems written by Master Seyyid Mehmed from Konya have been presented for the focus of the world of science.

Key Words: Seyyidi, Prophets, Imam Abu-Hanife, Mecca, Çahâr Yar

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü Türk-İslam Edebiyatı, idrissoylemez@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9798-4453



GİRİŞ

Geniş bir coğrafyada kurulmuş bulunan İslam medeniyeti sahasının entelektüelleri ve şairleri dinî veya sosyal konularla alakalı olarak kimi bilgileri etkili ve kalıcı bir halde halka ulaştırmak maksadıyla şiirden fazlasıyla faydalanmışlardır (Eliaçık 2008: 662). Bu sebepten divan veya mesnevî tarzında önemli eserlerin yanında daha küçük hacimli fakat halk nezdinde etkili eserlerin hayır dua alma maksadıyla kaleme alındığı ve bu çerçevede irili ufaklı yüzlerce eserin yazıldığı bilinmektedir. İlk dönemden itibaren ortaya konan dinî muhtevalı eserlerden Kur'an (Topaloğlu 1976: 2), hadis (Karahana 2002: 470-473) ve ilmihal tercümelerinin (Kırkıl 2006: 433-475). Yanı sıra dinin önemli konularının başında gelen iman, özellikle peygamberlere iman meselesinden dolayı Kur'an'da adı geçen veya kimi kaynaklarda peygamber olarak zikredilenlerle alakalı, Enbiya-name veya Kısas-ı Enbiya (Karataş 2013: 1-10). "Âlimler Hz. Peygamberin varisleridir" (Ahmed b. Hanbel 1992: 196). Hadisinde belirlenen düsturca âlim ve evliyanın tarihi kişiliği etrafında oluşturulan menakıpname (Yıldız 2012: 747-77). İle İslam'ın şartları arasında olan hac ibadeti çerçevesinde yazılan manzum menâsik ve menzi-i haclar tarzında (Kiraz 2020: 1-17). Yazılmış birden çok eser bulunmaktadır. Bu eserler, halkı ilgili konular hakkında bilgilendirmek, şevklendirmek ve halkın gerçeğe ulaşmasını sağlamak maksadıyla kaleme alınmışlardır (Kiremitçi 2012: 1502). Konyalı Seyyid Mehmed Efendi'nin dinî konulu manzumeleri, bu tür eserler arasında zikredilebilir.

1. Konyalı Seyyid Mehmed Efendi'nin Hayatı, Sanatı ve Eserleri

Konyalı olan şairin doğum tarihi ile alakalı olarak kaynaklarda bir bilgi bulunmamaktadır. Şairin eserlerinde var olan kimi bilgilerden hareketle şairin, Ulukışla ve Ereğli ilçeleri arasında kalan bir mahal olan Yenihan'da dünyaya geldiği, babası Konya bozkırından Hacı Mustafa Ağa olup şairin daha sonraları, bugün için Konya iline bağlı olan Ereğli'ye gelip yerleştiği şairin manzumelerinde açık bir şekilde yer almaktadır (Kiraz 2020: 4).

İlgün u Lâdik'le Konya ismidir Karabınar
Mevtının şehri Ereğli andadur 'âli bînar
Gel merâma maşkat-ı re'sim olandır Yenihan
Altı sâ'atdir oradan tağ içinde Çiftehân (Kiraz 2020: 4).

Şairin tasavvufî düşünce dünyasına dâhil olmadan önceleri ticaretle uğraştığı bilgisi manzumelerinde yer almaktadır:

Ey şefî'-i 'âşiyân sükî-i kemter çâkeriñ
Yâ ilâhî kıl müyesser sükî-i bî-çâreye (v.34b)

Şairin ticaretle uğraştığı dönemlerde gördüğü bir rüya üzerine ticareti terk ederek, babasından aldığı izinle Anadolu ve Rumeli seyahatlerine çıkmıştır (Kiraz 2020: 4). Bu seyahatler esnasında Lofça kasabasında Halvetî Lofçavî Şeyhi Ali'yle buluşup ona intisap ederek seyr ü sülükünü tamamlayan Seyyid Efendi, şeyhinden aldığı icazet ile birlikte Bursa'ya gitmiştir. Kaynaklarda yer alan bilgilere göre burada bir müddet Pâris Bey Zâviyesi'nde sonra da Ahmet Paşa Fenârî Zâviyesi'nin Şeyhi Kasımpaşalı Mustafa'nın yanında kalmıştır. Daha sonra ise kendi imkânlarıyla Enârlı Mahalesi'nde İnşa ettiği Enârlı Dergâhı'nda, hayatının bundan sonraki kısmını, otuz üç yıllık bir süreyi, şeyh-müderris olarak geçirmiştir. Bir kez babasıyla olmak üzere hayatında iki defa hacca giden şair, Seyyid mahlasıyla yazmış olduğu şiirleriyle tanınmaktadır. Şair, 1706 tarihinde seksen yaşında iken vefat etmiştir

(Donuk 2019: 129). Menâsik-i Hacc'da yer alan kimi bilgilere göre şair söz konusu bu eserlerini 1698-99 tarihinde yazmıştır. Bu durumda şair bu eserini ölümünden sadece yedi sekiz yıl önce yazmış olmalıdır. (Donuk 2019: 130). Burada yer alan bilgilerden hareketle şairin eserleri onun olgunluk dönemine ait eserler olduğunu söylemek mümkündür. Şiirlerinden hareketle güçlü bir şair olduğunu düşündüğümüz şair, şiirlerinde Seyyid ve Seyyidi mahlaslarını kullanmıştır (Kiraz 2020: 6). Ulemâ, Meşâyih ve şuaradan olan şairin, bugün için tespit edilen iki eseri bulunmaktadır (Kiraz 2020: 6). Birinci eseri olan “Manzum Menâsik-i Hac” adlı eseri hacın kural ve kaideleri ile şartları konusunda yazılmış önemli bir eserdir (Kiraz 2020: 6-9). İkinci eseri olan “Manzum Hac Menâzilnamesi” hac surre alaylarının (Durak 2018: 25-27) takip etmiş oldukları yolları konu edinen önemli bir eserdir (Donuk, 2019: 133-143). Şairin eserlerinin bulunduğu Diyanet İşleri Eser Başkanlığı Yazma Eserler Kütüphanesi'ndeki mecmuada yukarıda bahsi geçen eserlerin hemen arkasında yer alan manzumeler de Seyyidi'ye aittir. Burada yer alan söz konusu manzumeler birbirlerinden farklı konulardan meydana gelmektedirler.

2. Eserin Müellife İsnadı

XVII. yüzyılda kaleme alınan bu eserlerin içinde bulunduğu yazmanın son kısmında yer alan “Nazm-ı Peygamberân Aleyhi's-selâm” “Nazm-ı Çahâr Yâr”, “Beyt-i Nazm-ı İmâm-ı Azam Hazretleri”, “Nazm-ı Ravzâ-i Mutahhara”, “Nazm-ı Mekke-i Mükerreme Şerefehâllâhu” adlı manzumeleri yer almaktadır. Burada yer alan manzumeler birbirinden farklı muhtevalara havî manzumelerdir. Söz konusu manzumeler üzerine yapılan çalışmalar neticesinde ilgili manzumelerde;

Her şadâya meyle tövbe eyle imdi Seyyidi
Ehl-i sünnet mezhebinde bulunan ihvâna uy (30a)

Yer alan mahlas beytinden hareketle söz konusu manzumelerin dil, üslup, içerik ve yazı değeri itibariyle diğer eserleriyle uyumlu olduğundan ilgili manzumelerin Konyalı Seyyid Mehmet Efendi'ye ait olduğunu söylemek mümkündür. “Beyt-i Nazm-ı İmâm-ı Azam Hazretleri” manzumesinde şairin mahlası açık bir şekilde görülmektedir.

3. Manzumelerin Şekil Hususiyetleri

Toplamda doksan bir beyitten meydana gelen manzumeler, mesnevî nazım şekli kullanılarak oluşturulmuştur. Şair, manzumeleri “fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün ile mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün” kalıplarını kullanarak kaleme almıştır. Manzumeler beyit sayısı ve kafiye düzeni açısından Mesnevîlerin tertip özelliklerinden sebeb-i telif, esas konunun ele alındığı bölüm ve hatime gibi bazı bölümleri içinde barındırmamaktadır. Bununla birlikte beş manzume de mesnevî nazım şeklinin gerektirdiği vezin, ahenk ve söyleyiş özelliklerine sahip olarak mesnevî nazım şekline örnek olarak kabul edilebilir. Şairin aruz veznini başarılı bir şekilde kullandığı söylenemez, bunun temel sebebi manzumelerin öğretici değer çerçevesinde oluşturulmuş olmasından kaynaklanmaktadır. Zira bu kabil eserlerde şairin amacı sanattan ziyade bilgi vermek yani şiiri estetik değer çerçevesinde amaç olarak oluşturmaktan ziyade araç olarak kabul edip kimi bilgi ve değerleri onun üzerinde aktarmak ve bu vesile ile halkı aydınlatmaktır. Bu anlayış çerçevesinde şairin, klasik edebiyata ait verileri vezin, söz sanatları kullanmakla beraber, amacı sanat yapmak değildir. Manzumelerin öğretici değere sahip olmaları dilinin sade ve anlaşılır olmasını da beraberinde getirmiştir.

4. Manzumelerin Muhtevâları

Bugünkü bilgilerimize göre Seyyidi Efendi'nin “Hazâ Nazm-ı Peygamberân-ı Aleyhi's-selâm” adlı manzumesi, 29 beyitten meydana gelmektedir. Manzume aruzun mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün” kalıbıyla kaleme alınmıştır. Söz konusu manzumede şair, Hz. Adem'den Hz. Peygamber'e kadar gelen ve Kur'an-ı Kerim'de ismen zikredilen yirmi beş peygamber “Âdem, Şit, İdris, Nûh, Hüd, Şâlih, Lût, İbrâhîm, İshâk, İsmâ'il, Ya'kûb, Şu'ayb, Mûsâ, Hârûn, İlyâs, Dâvud, Süleymân, Eyyüb, Zülküfl, Lokmân, Yûnus, Zekeriyâ, Yahyâ, 'İsâ, son peygamber Hz. Muhammed'i ise “O şâh-ı enbiyâ” sıfatı ile manzumeye konu edinir. Kur'an'da adı geçen fakat peygamber olup olmadığı tam olarak bilinmeyen (Pala: 124-125) ve (Adam: 2020) ile Allah'ın veli bir kulu olarak kaynaklarda yer alan Hızır (Çelebi: 2020), burada ismi zikredilen peygamberler ve diğerlerinin her birini şair Kur'an-ı Kerim'de yer alan kimi özelliklerinden hareketle çeşitli söz sanatları çerçevesinde ele almaktadır.

Mecmuada yer alan “Nazm-ı Çahâr Yâr” adlı ikinci manzume dokuz beyitten meydana gelmektedir. İlk yedi beyitte şair şiirini “mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün” ile son iki beyiti ise “fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün” ile kaleme almıştır. Bu bölümde ele alınan konu ile alakalı olarak klasik edebiyat sahasında müstakil birçok eser yazılmıştır. Söz konusu bu konu Müslümanların tarihi açısından oldukça ehemmiyetli bir konudur. Zira geçmişten günümüze bu konu etrafında kimi sert ve keskin tartışmaların yaşandığı ve Müslümanlar arasında önemli mezhepsel bölünmenin yaşandığı tarihi bir gerçektir. Bu manzumede şair, Müslümanlar açısından Hz. Peygamber'in ashâbı arasında en önemlileri olarak kabul edilen ve aşere-i mübeşşereden olan aynı zamanda Hz. Peygamberden sonra sırasıyla hilafet görevinde bulunan “Ebubekr, Ömer, Osmân, Ali,” ile birlikte yine cennet gençlerinin efendisi ve Hz. Peygamber'in torunları olan Hasan ile Hüseyin'i konu edinir.

Mecmuada yer alan üçüncü manzume “Beyt-i Nazm-ı İmâm-ı Azam Hazretleri”dir. Üç beyitten meydana gelen bu bölümü şair “fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün” vezni ile kaleme almıştır. Ehl-i sünnet anlayışının oluşması ve olgunlaşmasında önemli bir yere sahip olan ve rey ehlinin imamı ve Hanifi mezhebinin önderi olan İmam Ebu Hanife çeşitli yönleriyle manzumeye konu edilmiştir. Bu bölüm aynı zamanda şairin mahlasının da zikredilmiş olduğu bölümdür.

Mecmuada yer alan dördüncü manzume otuz dört beyitten meydana gelmekte olup aruzun “fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün” kalıbıyla yazılmıştır. “Nazm-ı Ravzâ-i Mutahhara” ismi ile isimlendirilen bu bölümde şair, manzumeye Hz. Peygamber'e övgü ile başlar. Klasik edebiyat sahasında yazılmış eserlerin hemen başında yer alan naatlarda karşımıza çıkan durumun aynısı burada söz konusudur. Şair, Hz. Peygamber'in yüceliğinin diğer peygamberlere nispeten daha önemli olduğu, yeryüzünün en şerefli olduğu, yerin ve göğün onun için yaratıldığı, Allah'ın onun hatırına insanları bağışladığı, Hz. Peygamber'in miraçta kabekavseyn derekesine nail olduğu, parmaklarında suyun akıtılması gibi, Hz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye çıktığı kutlu yolculuğu hicreti, Ravza-i Mutahhara'nın yeryüzünde sahip olduğu ulvi makam, dolayısıyla Mekke ve Medine'nin etrafıyla beraber harem bölgesi olması, Hz. Peygamber'in kabrinin ulvi ortamı, meleklerin her gece burayı ziyarete gelmesi, Hz. Peygamber'in nurunun kandile hacet bırakmadan burayı ziyası ile aydınlattığı, Hz. Peygamber'in makamının yanı başında yatan Ebubekir ile ayakları ucunda yatan Hz. Ömer'den bahsedilmektedir. Yine bu şiirinde de şair dört büyük sahabe (Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali) ile birlikte Hz. Peygamber'in torunları Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'den bahsetmektedir.

Mecmuada yer alan beşinci manzume, on altı beyitten meydana gelmektedir. Manzume aruzun “fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün” kalıbıyla yazılmıştır. “Nazm-ı Mekke-i Mükerre Şerrefhâllâhu” ser levhalı bu bölüm, Müslümanların kiblesi olan Kâ’be’nin bulunduğu ve İslam dini tarafından harem bölge içerisinde kabul edilip hac farızasının merkezi konumunda bulunan Mekke, harem bölge ve hac farızası ile alakalıdır. Şair, Mekke’den ve ona şeref katan ve banisi Hz. İbrahim olan Kâ’be’den bahsetmekte akabinde günahkârların tövbe edip günahlarından rücu etmesi gayesi ile hacdaki durumu dile getirmektedir. İnsanların Kâ’be’de Hacerü’l-Esvedin karşısına geldiklerinde haccın şartlarına başladıklarını dile getirmektedir. Şair, Kâ’be ve Mescid-i Aksa’yı kutsiyetleri itibarıyla zikretmektedir. Şair devamında hac farızası esnasında yapılanlar ile ziyaret esnasında yapılması gerekenler hususunda kimi bilgiler verir. Sonraki beyitlerde ise hacın yedi şavtından, Sefa ve Merve arasındaki sa’ydan, arafe günü ve Arafat tepesinden bahsederek manzumeyi nihayete erdirmektedir.

5. Nüsha Tavsifi

Konyalı Seyyid Mehmet Efendiye ait bu dini manzumeler Manzûm Menâsik-i Hac (1b-12b), Manzum Hac Menâzilnâmesi’nin de (12b-25b) içinde yer aldığı Diyanet İşleri Başkanlığı Yazma Eserler Kütüphanesi’nde (DİB), 001815-I, numarası ile kayıtlı olan mecmuanın içerisinde bulunmaktadır. Söz konusu manzumeler mecmuanın (25b-35a) numaralı varakları arasında yer almaktadır. Mecmuanın varakları altın yaldızlı mihrabiyeyle, metnin etrafı kırmızı cetvelle çerçevelenmiş, konu başlıkları ve cümle sonu noktaları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Mecmua, nohudi ve krem renkteki filigranlı kâğıda istinsah edilmiştir. Mecmuanın dış görünümü iyi durumda değildir. Mecmuanın şirazesini dağılmış, kimi yapraklar birbirinden tamamıyla kopmuştur. Bazı varakları su almış, bazı yerler de suya maruz kalmaktan dolayı lekelenmiştir. Yine bu duruma bağlı olarak yer yer mürekkebin dağılması neticesinde yazının zarar gördüğü görülmektedir. Mecmuanın sonunda yer alan ketebe kaydına göre eserin müstensihisi Halil adında bir zat olup mecmua hicri 1123 tarihi Sefer ayında istinsah etmiştir. “Târih bin yüz yigirmi üç şeferü’l-hayr fi 20 Sene 1123”.

Metinler

Hazâ Nazm-ı Peygamberân-ı ‘Aleyhi’s-Selâm

Bismillâhırrâhmanırrâhîm

Melâ’ikden muğarreb oldı Âdem

Ki alınıdaydı nûr-ı fâhr-ı ‘âlem

İkinci Şîte bahş oldı risâlet

Anı taşdı iden buldı sa’âdet

Nübüvvetle olup şâliş çün İdrîs

Ûşased nârına yandı cân-ı iblîs

Sefîneyle virüp Nûha selâmet

Ûhudâ gârķ eyledi ķâvmin o sâ’at

Beşinci Hüd olup şāhib-nübüvvet
İderdi kavmini tevḥīde da' vet

Hızır nūş eyledi āb-ı ḥayātı
Beşer o şūra dek görmez memātı

Varup Ye'cūce sed çekdi Sikender
Aña olmuş idi 'ālem musahḥar

Bulup Şālih o dem nāḳayıla şöhret
Görüp ol kavm-i şüm almazdı 'ibret

Çıkartdı kavm-i Luṭı āşiyāndan
O dem Cibril bıraktı āsumāndan

Ḥalilim didi İbrāhime ma' būd
Gülistān oldu aña nār-ı Nemrūd

Sa'ādetle gelüp dünyāya İshāk
Nebiler defterine oldu ilḥāk

Olub rü'yāda İbrāhime fermān
Simā' il ide cānın Ḥaḳḳa ḳurbān

Ḳatı çok ağladı Ya'ḳub-ı Ken'ān
İderdi gece gündüz āh ü efgān

Melek simā gelüp Yūsuf beşerden
Güzel idi daḫı şems ü ḳamerden

Naşīhat itdügiçün şeyḫ ü şābe
Ḥaṭīb-i enbiyā dirler Şu'aybe

Kelīmullāh idi Mūsā bin İmrān
Yed-i beyzā 'aşāsı oldu şu' bān

Neler çekdi ḳarındaşıyla Hārūn
Helāk olunca Fir'avn ile Ḳārūn

Peyâmber Elyasa⁶ hem dağı İlyās
Ki bunlardan firâr eylerdi vesvās

‘Üzeyriñ rûḥunı qabz itdi Settār
Geçüp yüz yıl anı ḥalk itdi tekrār

Ḥilâfet geldi Dāvud oldı mesrūr
Süleymān salṭanatla oldı meşhūr

Belâlar şabrına olduḡda şâlik
Ta⁶ accüb itdi Eyyübe melâ⁷ik

Nebî Zülküfl olup ḥikmetde Lokmān
Ḥaber virdi anı âyât-ı Qur⁸’ân

İzinsiz qavmini Yūnus bıraḡmaq
Sebeb oldı balıḡ qarnında yatmaq

Biçildi ser-be-ser çün Zekerıyyā
Şehâdetle mükerrerrem oldı Yahyā

Mesîḥā rûḥ-ı ‘İsā ibn-i Meryem
Olurdı mürde iḥyā itse bir dem

O şāḥ-ı enbiyā şāḥib-şerī⁹ at
Cemâli nūrıdur şems-i ḥaḡiḡat

Olup dillerde evşāf-ı kırā¹⁰’at
Şalât ile selāmı tā kıyâmet

Anuñ Qur¹¹’ânda vaşfin itdi Yezdān
Ne mümkündür anı vaşf ide insān

Olup peygamberān Qur¹²’ânda tebyīn
Ki zıkr oldı faḡad şemān-ı ‘iştirīn

Naẓm-ı Çihâr Yâr

Olup hicret için fermân-ı bârî
Resûluñ Bübekr idi yâr-ı ğârı

‘Ömerle erba’ in oldıķda itmâm
O demde âşikâre oldu İslâm

Ĥilâfet ĥil’ atin giydi çün ‘Oşmân
Zamânında anuñ cem’ oldu Ĥur’ân

‘Alîdür şehsüvâr-ı mîr ü meydân
Ĥafâdâr-ı Peyâmbere şîr-i Yezdân

Ĥasanla² Ĥüseyn şehzâdelerdir
Ziyâ-güster iki mehpârelerdir

Ĥamu peygâmbereñ hürmetine
Ĥuşüşâ fahr-i ‘âlem hürmetine

Bağışla suçların sükî-i zâruñ
Naşîb it cennetüñ göster cemâlüñ

İşte sizünçün³ kodum iki tarîķ
Baña ol yoldan gelen olur refîķ

Biri Ĥur’ândır birisi sünnetim
Ĥayri yol tutan degildir ümmetim⁴

Beyt-i Naẓm-ı İmâm-ı A’zam Ĥazretleri

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

Mâsivâdan geç behey dil-i ĥazret-i sübhâna uy
Ciddile tut sünneti ķo bid’ atı sulţâna uy

² “Ĥasan ile” yazılmakla beraber vezin gereği “Ĥasanla” şeklinde okunmuştur.

³ “Sizin İçün” yazılmakla beraber “sizünçün” olarak okunmuştur.

⁴ Son iki beyitte vezin değişmektedir. “Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün”

Elli beş hacc ile yetmiş ‘ömr içinde yedi biñ
 Hıtm ile olan müşerref hâzret-i Nu‘ māna uy

Her şadāya meyle tövbe eyle imdi Seyyidi
 Ehl-i sünnet mezhebinde bulunan ihvāna uy

Nazm-ı Ravzā-i Muṭahhara

‘Arş-ı a‘zam hāk-ı pāy-i tāc-ı re’s-i enbiyā
 İsm-i pāki Aḥmed ü Maḥmūd Muḥammed Muṣṭafā

Sen sebebsin on sekiz biñ ‘ālemiñ icādına
 Kün hitābı olmaz idi ey ḥabīb-i kibriyā

‘Aşıkıñ Mevlā olıcağ cümle ‘ālemler senüñ
 Saña muḥtac enbiyā vü evliyā bāy ü gedā

Bildiler kim yerde gökde senden eşref kimse yok
 Cümlesi peygamberāññ saña itdi iktidā

Zātüñiçün halk olundu ‘arş ü kürsî ins melek
 Anuñiçün hizmetinde oldı Cibril hāk-i pā

Gül ruḥuñdan gündüz oldı gisūvānından gice
 Ay ü gün devr eylemekde gice gündüz zāhirā

Hak te‘ālā ism-i pākin ismiñe zemm eyledi
 Yā Resūlullāh saña lāyık bu ikrām bu ‘aṭā

Qāb-ı kavseyn menziline var[a]madı gayriler
 Bu merātib saña maḥşūş saña lütf itdi Hūdā

Rākib olduñ ‘azm idüp mi‘rāca ‘izz ü şānile
 Hem yanuñca oldı revān Cebra’ıl hem reh-nümā

Nuh felek hāzır olup kutluladı mi‘rācūñı
 Hem peyāamberler didiler ibn-i şāliḥ merḥabā

Şol mübârek parmağından ağıdı âb-ı hoş-güvâr
Şürb idenler didiler hîç gö[r] medik⁵ biz böyle mā

Ḳadrî ‘ālî rütbesi a‘lâdan a‘lâ ol şehîñ
Vaşf olunsa tā kıyâmet olmaz aña intihâ

Bir şebân-geh hicret itdi Ḥâḳ resûli Ka‘beden
Pester-i peygâmbere yatdı ‘Alî-yi Mürtezâ

Saňa düşmenlik idenler ey nebî-i muhterem
Her birisi şoñra oldı bir belâya mübtelâ

Gerçi Ḳa‘be eşref oldı hem daḡı Ümmü’l-Ḳurrâ
Merḳad-i pâkinden eşref olmaya dünyede cā

Hem civârıñ oldılar ehl-i Medîne şubḡ ü şām
Ol sebebden bunlar oldı mazḡar-ı lütf-i Ḥudâ

Ḳabriñe nâzil olur her gün nice yüz biñ melek
Tâ kıyâmet ‘izzet ikrâm itmekiçün Ḥâḳ saña

Âsitânuñ bekleyenler bu sa‘âdet anlara
Dâd-ı Ḥâḳdur yoḡsa bir kes olamaz mâlik aña

Ravzâ-i pâkinde ḳandîl yanmaḡa ḡacet mi var
Sems-i ruḡsârıñla ‘âlem olmuş iken pür ziyâ

Ravza-i pâkin ziyâret eyleyenler şübhesiz
‘Afv olur ‘işyânları ikrâma olurlar sezâ

Terk idüp beḡḡâyı kıldıñ Yeşrib ehlin şâdumân
Her biri dünyâyâ mâlik oldı bir bir gūyiyâ

Türbe-dârı olsa bir kes ol Resûlüñ bir kişi
Defterinden seyyi’âtı cümle anuñ maḡv ola

⁵ “كورمدك” şeklinde yazılması gereken kelime “كومدك” şeklinde yazılmıştır. Bu sebepten burada metin tamirinde bulunulmuş ve ilgili yere “ر” eklenmiştir.

Anuñiçün açuğ oldu ravzasınıñ yerini
Perteve-endāz ola nūri āsumāne dāyimā

Yer tefāhur eyleyüben āsumāne dir imiş
Bende yatır faħr-i ‘ālem bende şāh-ı enbiyā

Gerçi gökler yüksek ammā yerde faħrū’l-mürselin
Anuñiçün arza dā’im ser-fürū eyler semā

Yerle gögün farkı çoğdur n’eyleyem ammā yeriñ
Sevdiği göynünde yatır baķar uzağdan semā

Bū Bekir peygamber ile yatar olmuş el ele
Payın isterdi ‘Ömer payına anuñ düşdi pā

Çār-i yāriñ Bū Bekirdir hem ‘Ömer ‘Oşmān ‘Alī
Her biri şāhib-velāyet her birisi etķiyā

Gevher-i deryā-yı ‘işmetdir Ḥasan Ḥüseyinle⁶
Nūr-ı ‘ayn-i Muştafādır hem ‘Alī-yi Mürteżā

Şad şalāt u şad taḥiyyat şad şudur u şad selām
Ber resül ü āl ü aşḥābına tā yevmü’l-cezā

Ey şefi‘-i ‘āsiyān sūķi-i kemter çākeriñ
Her ne deñlü mücrim ise lütfiñi eyler recā

Naẓm-ı Mekke-i Mükerreme Şerrefehāllāh

Arzı ḥalķ itmek murād itdikde Mevlā ibtidā
Ḥalķ olındı arz-ı Ka‘be didiler ümmü’l-kurā

İzn-i Ḥaķla oldu İbrāhīm Ḥalil çün bānisi
Yapdı Beytullāhı ol kān-ı kerem şāhib-seḥā

⁶ “Hüseyin ile “yazılmış olmakla beraber vezin gereği “Hüseyinle” şeklinde okunmuştur.

Eğniyāya itdi Hāḡ 'ömründe bir kez ḡacḡ farḡ
Şuḡları bağışlayup ikrāma olalar sezā

Ol mübārek buḡ'a kim mürḡān hevādan geḡseler
Ol maḡalde uḡradıḡda ayrılır iki yaḡā

Heft menābir zer oluḡ esved ḡacer örti siyāh
Bābı bāb-ı maḡfiretdir perdesi derde devā

Ka' betullāh oldı kıble ḡāşşeten bu ümmete
Mescid-i Aḡşā idı sā'ir ümemde sābıḡa

Ka' benüñ öp āsitānünñ sünneti icrā idüp
Gir içine kıll iki rek'at namāzı it du'ā

Mā-i āb-ı Zemzem oldı şaḡ u ḡaste içseler
Ten-dürüsti zinde eyler ḡasteler bulur devā

Yüz sürüp beytin ziyāret eyleyenler buldılar
Hāḡ te'ālādan kerem lütf ü iḡsān hem 'aḡā

Eğniyāya virdi ḡāḡ ḡaccın şevābın ḡāşşeten
Her ne deñlü cehd iderse ḡişşe-mend olmaz gedā

Heb varanlar ḡarḡa-i deryā-yı 'işyān olsalar
Maḡv olur 'işyānları şuḡ itmemişler ḡüyiyā

Şoñra yedi kerre eylerler ḡavāfı ḡāş ü 'ām
Artıḡ eksik cā'iz olmaz böyle emr itmiş ḡudā

Sa'y iderler Merve ile hem Şafāyı ḡacc iden
Üḡ yüz adım ikisinünñ arası beyne's-şafā

İbtidā iḡrāma girer ol maḡalde ḡācılar
Ser bürehne pā bürehne zıkr iderler şāniyā

Ārife ḡün 'Arafātda hep dururlar vaḡfeye
Yevm- 'iyd ḡurbān keserler tā ola vācib edā

Yâ ilâhî kıl müyesser sūkî-yi bî-çâreye
Eyleye beytiñ ziyâret ola hâcâtı devâ

Oğkuyanñ faşîh olsun lisânı
Hâlilüñ rûhına şeb‘ü’l-mesâni⁷

Ṭârîh bin yüz yigirmi üç şeferü’l-hayr fi 20 Sene 1123

SONUÇ

17. yüzyıl, Osmanlı Devleti’nin siyasi mücadele tarihi açısından önemli olduğu kadar kültür tarihi açısından da önemli bir dönemdir. Yükselme döneminin hemen akabinde gelen duraklama döneminde Klasik Türk edebiyatı bir önceki yüzyıldaki gücün değerleri çerçevesinde önemli şairler yetiştirmeye devam etmiştir. Edebî gelenek içerisinde ortaya konan sanat anlayışı etrafında çok önemli eserlerin yazılması ile beraber Ahmet Yesevî ile başlayan sürecin devamı mahiyetinde halkı aydınlatmak ve kimi konularda uyarmak amacıyla yazılan eserler de önemli bir yere sahiptir. 17. yüzyılda Konya’da dünyaya gelmiş olan Seyyid Mehmed Efendi, Anadolu sahasında yüzlerce yıldır varlığını sürdüren geleneğin esasları çerçevesinde dinî muhtevalı eserler ortaya koymuş şairlerimizdendir. Âlim ve ârif kimliği ile temayüz etmiş bir zat olan Seyyid Mehmed Efendi, hem şeyh hem de müderris olarak önemli hizmetlerde bulunmanın yanı sıra şair kimliği ile de maruf bir zattır. Manzumelerinde görüldüğü üzere ehlisünnet çizgisinde olan zat, bağlı olmuş olduğu Halvetiye dergâhına ait kimi hususiyetlere de şiirinde yer vermiştir. Manzumelerinde geniş bir konu yelpazesine sahip olan şair, İslam dini açısından önemli olan ibadeti ve bu ibadet ile beraber önemli bir kıymete bürünen mekânları ele alarak Müslümanların tarihi birlikteliğini farklı sebeplerle dile getirme derindedir. Sade bir dilin egemen olduğu şiirlerinde şair aruz veznini kullanmaktadır. Klasik edebiyatın nazım şekillerinden mesneviyi kullanan şairin manzumelerini yazmasındaki ana neden hiç şüphesiz konularla alakalı olarak halkı bilgilendirmek ve aydınlatmaktır. Şair yazdığı dini edebî türlerle önemli bir şahsiyettir. XVII. yüzyılın sonunda Seyyid/Seyyidî mahlaslı bir şair tarafından yazılan manzumeler ilk defa çeviri yazı ile ortaya konulmuş, burada ortaya konan manzumelerin dinî edebî türlere katkı sunması umulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Adam, Baki (2020). “Üzeyr”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/uzeyir> [erişim tarihi: 07.09.2020].
- Ahmed b. Hanbel (1992). *el-Musned*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Çelebi, İlyas (2020). “Hızır”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hizir#1> [erişim tarihi: 08.09.2020].
- Donuk, Suat (2019). Bursa Enarlı Zaviyesi Şeyhi Seyyid Mehmed Efendi ve Manzum Hac Menâzilnâmesi, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28(1): 129.
- Durak, Ahmet (2018). “Osmanlı Devleti’nde Sürre-i Hümayun Geleneği “18 Ekim 1656 Tarihli Mekke’ye Gönderilen Defter Örneği”. *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi* Nisan (4):25-27.

⁷ Metnin bu son beytinde vezin “mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ülün” şeklinde değişmektedir.

- Eliaçık, Muhittin (2008). Din Hizmetlerinde Şiir ve Manzum Metinlerin Yeri. *I. Din Hizmetleri Sempozyumu(3-4 Kasım 2007)*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.
- Karahan, Abdülkadir (2002). Kırk Hadis (Türk Edebiyatı). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Diyanet Vakfı Yay.
- Karataş, Ahmet (2013). *Kıyas-ı Enbiya Peygamber Kısaları*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Kırkıl, Harun (2006). Türk Edebiyatında Manzum İlmihal ve Fıkıh Kitapları ile Son Devre Ait Manzum Bir İlmihal: Manastırlı Mehmed Rıfat Bey ve Manzum İlmihali. *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 1(1):433-475.
- Kiraz, Seydi (2020). *İndi'nin Manzum Menâsik-i Hacc'ı (İnceleme-Metin Dizin ve Sözlük)*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık.
- Kiraz, Seydi (2020). Konyalı Seyyid Mehmed Efendi'nin Manzum Menâsik-i Hacc'ı, *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi* 10(1): 21.
- Kiremitçi, Ferdi (2012). Klasik Türk Edebiyatında Öğretici Mensur Eserleri Nazma Aktarma Çalışmaları ve Sâdıkî'nin Manzum Akaid-nâme Örneği, *Turkishstudies*,http://www.turkishstudies.net/turkishstudies?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=552657030_80_kiremit%C3%A7iferdi_t.pdf&key=153687/1,1501-1539.
- Pala, İskender (1990). "İskender mi, Zülkarneyn mi". *Journal Of Turkish Studies* c.14: 124-125.
- Topaloğlu, Ahmet (1976). *Muhammed bin Hamza: XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış "Satır-Arası" Kur'an Tercümesi*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yay.
- Yıldız, Âlim (2012). Ahmet Hamdi'nin Manzum Abdülvehhab-ı Gazi Menâkıbı. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16 (2): 747-77.